विश्वनाथस्य नाम सांधिविग्रहिक-महापात्र-कविराजेत्युपाधिभिर्घटितं दृश्यते । तत्र सांधिविग्रहिक इति राज्याधिकारविशेषः । तदानीं विद्याप्रणयिनां कलिङ्ग-पार्थिवानां राज्याधिकारे विश्वनाथस्य पूर्वपुरुषास्तदनुबन्धिनः श्रीधर-राघवानन्द-कृष्णानन्दप्रभृतयश्चासन् । अत एतन्नामापि सांधिविग्रहिक-महापात्र-विशेषणाभ्यां भूषितम् । अत्र **श्रीधर-राघवानन्दौ** काव्यप्रकाशस्य टीकाकृतावपि । **कृष्णानन्दस्तु** वैदर्भरीतिप्रधानस्य सहृदयानन्दाख्यस्य नलचरित-महाकाव्यस्य रचयिता । राघवानन्दनाम दर्पणस्य प्रथमपरिच्छेदे; सहृदयानन्दस्य 'सूचीमुखेन-'इति पद्यं सप्तमपरिच्छेदे वर्तते । सांधिविग्रहिक इति संधिविग्रहाधिकृतः । 'तत्र नियुक्तः-' (पा० सू० ४।४।६९) इति ठक् । एष उपाधी **राजतरङ्गिण्यादौ** सुप्रसिद्धः । महापात्रो ब्राह्मणविशेष इति केचित्, संदेहपरे । ननु महामात्र इति संभावनीयम् । कविराज इति महाकविसमानार्थकम् । ननु अवध(अयोध्या)प्रान्तीयप्रधानहिंदीभाषायां 'भाट' इति प्रसिद्धब्राह्मणजातेरवगमकम् । श्रीनारायणचरणारविन्देत्यादि तु आस्तिक्यादिप्रदर्शनार्थम् । काव्यप्रकाशदर्पणे तु '...संगीतविद्याविद्याधर-कलाविद्यामालतीमधुकर-विविध-विद्यार्णवकर्णधार...'इति विश्वनाथस्य त्रीणि विशेषणान्यधिकानि । वस्तुतोऽयं महाकुलप्रसूतो बहुज्ञः सहृदयश्चेति । एतत्प्रणीतग्रन्थास्त्वेते ज्ञायन्ते—(१) राघवविलासमहाकाव्यम् (२) कुवलयाश्वचरितप्राकृतमहाकाव्यम् (३) चन्द्रकला नाटिका (४) प्रभावती नाटिका (५) षोडशभाषामयी प्रशस्तिरत्नावली (एतेषां निर्माणोत्तरं) (६) साहित्यदर्पणः (७) नरसिंहविजयम् (८) काव्यप्रकाशदर्पणः । एतत्पितुश्चन्द्रशेखरस्य पुष्पमाला नाटिका, भाषार्णव इति ग्रन्थद्वयी दर्पणतो व्यक्ता । तत्र—

> 'भाषामध्यमपात्राणां नाटकोक्तौ विशेषतः ।
> महाराष्ट्री सौरसेनीत्युक्ता भाषा द्विधा बुधैः ॥
> हीनैर्भाष्या विभाषा स्यात्सा च सप्तविधा स्मृता ।
> प्राच्यावन्ती मागधी च शाकारी च तथापरा ॥
> चाण्डाली शाबरी चापि तथाऽऽभीरीति भेदतः ।'

इत्येतत्पुत्रस्य अनन्तदासस्य लेखेन भाषार्णवस्वरूपमवसीयते । प्रशस्तिरत्नावल्याः षोडशधा भाषाविभागो नावसीयत इति भूयान्खेदविषयः ।

विश्वनाथपूर्वपुरुषाणां कलिङ्गराज्यसंबन्धः स्फुट एव । किंच । "कुरु-रुचिम्, इति पादयोर्वैपरीत्ये" इति काव्यप्रकाशप्रतीकमुपादाय तदीयदर्पणे "वैपरीत्यं रुचिं कुरु" इति पाठः । अत्र चिक्कु-पदं काश्मीरादिभाषायामश्लीलार्थबोधकम्, उत्कलादिभाषायां 'धृतवाण्डकद्रव' इत्यादि" इति लेखाद् उत्कलदेशनिवासोपि वक्तुं सुशकः । आल्ब्रेट वेबरसाहिबास्तु खिस्ताब्दीयपञ्चदशशतकमध्ये पूर्वबङ्ग